

ANTIKVARISK UTREDNING MAJ 2014

E-post staffannilsson@rocketmail.com

*Kvarteret Kabelverket m.fl., Solberga, Brännkyrka socken.
Stockholm. Detaljplan 2. Bedömning av fornlämningar.*

Föreliggande utredning med konsekvensanalys har utförts på uppdrag av JM AB genom Anna Haag. Den syftar till att, i anslutning till pågående detaljplanearbete, klargöra hur de fornlämningar som berörs av etapp 2 i programområdet Kabelverket (detaljplan Sandaletten 1 m.m.) kan påverkas av kommande nybebyggelse.

Tidigare har undertecknad utfört en inventering av fornlämningarna inom programområdet Kabelverket i sin helhet. Resultatet av denna är sammanställt i: ”Kvarteret Kabelverket m.fl., Solberga, Stockholm. Utredning angående förekomst av fornlämningar. Juni 2013.”

Stockholm den 23 maj 2014

ANTI-KVARISKA KONSULTBYRÅN

Staffan Nilsson
Fil.dr, byggnadsantikvarie
Medlem i Sveriges praktiserande byggnadsantikvarier. SPBA.

Omslagsbilden visar karta över Brännkyrka kyrka och Solberga prästgård. Geometrisk avmätning av Sven Masson 1636.

INNEHÅLL

Solberga och kvarteret Sandaletten.....	3
Fornlämningar.....	7
Antikvarisk konsekvensanalys.....	11
Lagstiftning.....	13
Källor och litteratur.....	16

SOLBERGA OCH KVARTERET SANDALETTEN

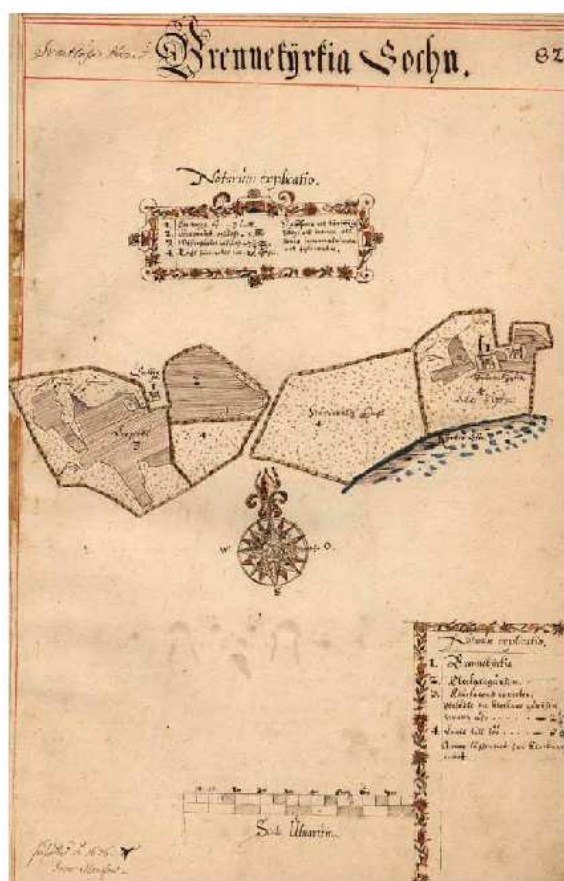
Solberga är en stadsdel inom Älvsjö stadsdelsområde och Brännkyrka församling i södra Stockholm. År 1913 inkorporerades hela den stora Brännkyrka socken-landskommun, i Svartlösa härad av Stockholms län och Strängnäs stift, med Stockholms stad. Därigenom hamnade Solberga, som åtminstone sedan 1500-talets första hälft varit Brännkyrka prästgård, i Stockholm. Brännkyrka socken var annex under Huddinge från 1440, med undantag för åren 1550 – 1587, fram till inkorporeringen med Stockholms stad då församlingen blev självständig samtidigt som den överfördes till Ärkestiftet och Stockholms konsistorium. Från Brännkyrka församling har senare avsöndrats nya församlingar och inom dess ursprungliga område har bildats ett flertal stadsdelar av vilka Solberga är en.

Solberga

Namnet Solberga är första gången belagt i en lantmäterihandling 1636, som innehåller den äldsta kartan över gården och dess ägor. Kartan återges här intill. Men gården eller byn är betydligt äldre. Vid den forna Brännkyrkasjön ligger Brännkyrka kyrka som byggdes på 1200-talet. Öster om kyrkan låg byn Örby och i väster byarna Älvsjö och Solberga.

Platsens äldsta historia är okänd men gravfälten i grannskapet tyder på att

den var bebodd redan under forntiden. I jordeboken 1539 omnämns Solberga som "Prestebøled" och 1544 som "Preste Gården". Solberga är inget ovanligt namn, det syftar helt enkelt på en gård som är belägen i det soliga läget söder om ett berg.

Karta över den numer torrlagda Brännkyrkasjön och området norr om denna, med Brännkyrka kyrka och Solberga Capellans gård år 1796. Tvärs igenom kartbilden löper Götalandsvägen, som är Stockholms äldsta kända vägförbindelse söderut. Den anses ha varit anlagd senast under medeltiden, men förlorade sin betydelse under 1660-talet då en ny förbindelse från Hornstull till Fittja skapades. Rester av Götalandsvägen finns fortfarande kvar. År 1872 bildades Brännkyrka sjösänkingsföretag för att genom utdikning torrlägga sjön och vinna jordbruksmark, projektet var inte helt lyckosamt och fortfarande är området sankt.
Efter **Johansson 2013**.

Solberga har haft stor betydelse för det berörda området, eftersom stora delar av det brukades under byn/gården. I området finns, och har funnits, många fornlämningar – främst från folkvandringstid – vikingatid (cirka 400 – 1050 e.Kr.) – och flera av dem har sannolikt samband med liv och verksamhet på Solberga.

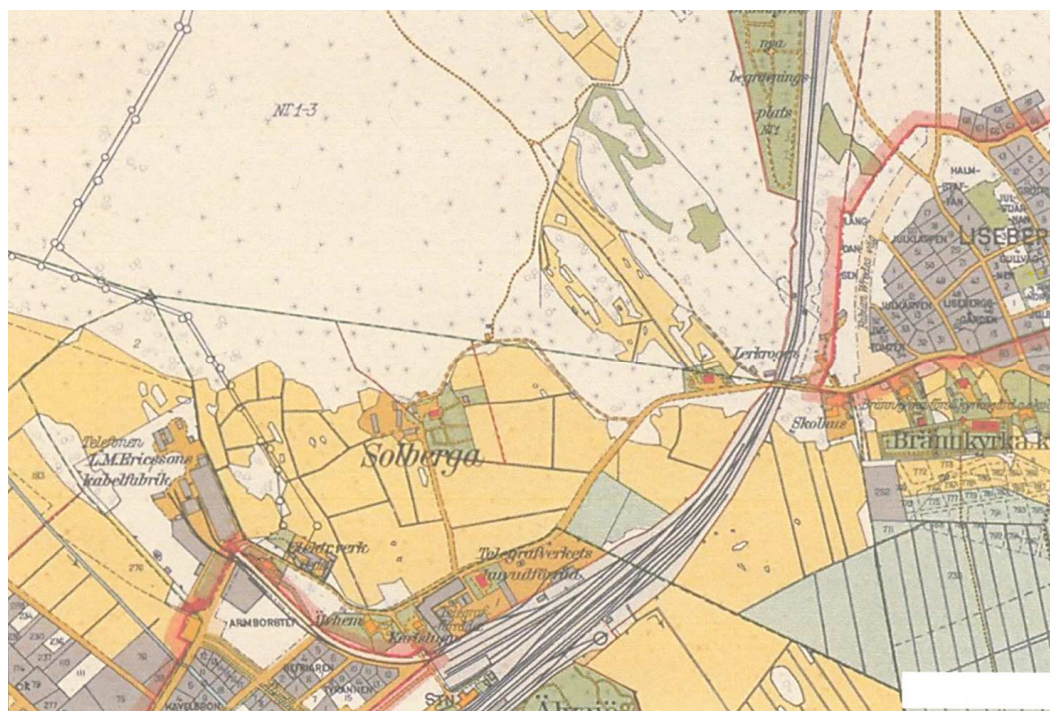
När stadsdelen Solberga bildades 1945 fick den prästgårdens namn, trots att huvudparten av stadsdelen ligger på mark som tillhört Västberga gård. På platsen för en äldre byggnad uppfördes 1917 den nuvarande prästgårdsbyggnaden efter ritningar av arkitekt Hakon Ahlberg. Intill denna fanns tidigare ekonomibyggnader och en arrendatorsbostad. Prästgårdsjorden inköptes av Stockholms stad 1961, men Solberga Prästgård fungerade som prästboställe fram till 1972.

Sedan staden inköpt kyrkans jord bebyggdes marken efter hand för att komplettera stadsdelens ursprungliga bebyggelse från åren 1947 – 53. Bostadshusen i den så kallade Apelsinlunden i öster stod färdiga 1969 och i slutet av 1960-talet byggdes också Solberga långvårdssjukhus invid prästgården. Nuvarande kvarteret Sandaletten bildades och bebyggdes några år senare. Under 1980-talet bebyggdes Prästgårdsgärdet, söder om prästgården, av HSB och Familjebostäder.

Ett annat landskap

Den stadsbygd vi ser i Solberga i dag hade för inte så väldigt länge sedan en helt annan karaktär. Då var den till stora delar ett öppet landskap som var präglad av det storskaliga jordbruk som hade dominerat bygden sedan lång tid och drivits av gårdar som Älvsjö, Västberga och Solberga. Ännu på 1910-talet drev prästen själv prästgårdsjordbruket och så sent som i början av 1960-talet var Solberga prästgårdsmark fortfarande obebyggd – det var ett annat landskap. Att området varit bebott och brukat redan under forntiden vittnar bland annat gravfälten RAÄ 51, 53 och 54 om.

Utsnitt ur 1934 års karta över Stockholm med omgivningar visande Solberga prästgård och dess grannskap. Själva prästbostället är den rödmarkerade byggnaden ovan "e" i Solberga. Till vänster om denna finns gråmarkerade uthusbyggnader. Dessa är numer rivna, men lämningarna efter dem konstituerar förmodligen RAÄ 219.

Kvarteret Sandaletten

Kvarteret Sandaletten och den mark som nu är aktuell för ny bebyggelse är alltså en del av Solberga prästgårds forna ägor och ligger på vad som på kartan från 1636 är betecknat som ”Wästergärdet”.

Kvarteret bebyggdes 1973 – 74 med en kontors- och laboratorieanläggning för ELLEMTEL Utvecklings AB, som var gemensamt ägt av Televerket och L M Ericsson och som utvecklade AXE-växeln. Senare tillbyggdes anläggningen och tillkom en stor hårdgjord parkeringsplats.

Flygfoto över del av Solberga. Till höger i bild syns kvarteret Sandaletten med den stora gula byggnaden, omedelbart till vänster om denna Kavlis anläggning i kvarteret Kabelverket och till vänster om denna ligger den forna Kabelverksanläggningen med tillbyggnader i samma kvarter.

Väster om kvarteret Sandaletten, i kvarteret Kabelverket, uppfördes under 1980-talets andra hälft ett kontorshus och i början av 1990-talet en industrianläggning för O Kavli AB. I den västligaste delen av kvarteret Kabelverket uppförde AB Stockholmstelefon år 1916 ett kabelverk som senare övertogs av Telefon AB L M Ericsson, som byggde om och byggde ut anläggningen. I den södra delen av denna fastighet uppförde Ericsson under 1990-talet kontorshusen med veckad planform som syns till vänster på flygbilden.

FORNLÄMNINGAR

I den tidigare utredningen ”Kvarteret Kabelverket m.fl., Solberga, Stockholm. Utredning angående förekomst av fornlämningar. Juni 2013.” behandlades samtliga fornlämningar inom programområdet Kabelverket, i det följande behandlas endast de fornminnen som på något sätt kan beröras av Detaljplan Sandaletten 1 m.m.

Programområdet Kvarteret Kabelverket m.fl., Solberga. Detaljplaneområde etapp 2 omfattar kvarteren 13 – 11 på kartan. Rosenbergs arkitekter.

Registrerade fornlämningar inom och intill programområdet, det stora fornlämningsområdet längst till höger är gravfältet RAÄ 54. För vidare information se detaljkartorna nedan. Karta Riksantikvarieämbetet och Lantmäteriverket.

Inom själva planområdet finns inga registrerade fornlämningar, men omedelbart norr om området ligger gravfältet RAÄ 53, som möjligtvis tangeras av planområdet. Strax öster om detta ligger gravfältet RAÄ 51, som sannolikt hänger samman med 53. Båda är att betrakta som gårdsgravfält, som kan ha koppling till den gård eller by som blev Solberga prästgård. Fornlämningarna är besiktigade av undertecknad den 19 juni 2013. Se beskrivningar nedan.

RAÄ 53. Karta Riksantikvarieämbetet och Lantmäteriverket.

RAÄ 53 är ett gravfält, 65x25 – 40 meter (NÖ – SV), som består av 12 fornlämningar varav 2 är osäkra. Objektet är daterat till järnåldern.

Fornlämningarna utgörs av övertorvade runda stensättningar, vilka är 4 – 8 meter i diameter. I området finns ytterligare förhöjningar utan klar begränsning, dessa kan eventuellt vara ytterligare fornlämningar.

Fornlämningsområdet går ihop med RAÄ 51. Fast fornlämning.

Koordinater (N/E) 6575397/671292 (SWEREF 99 TM).

RAÄ 51 är ett gravfält, 50x15 – 40 meter (NV – SÖ), som består av 6 fornlämningar. Objektet är daterat till järnåldern. Fornlämningarna utgörs av 1 hög, 4 runda stensättningar och 1 oregelbunden stensättning. Fornlämningsområdet går ihop med RAÄ 53. Fast fornlämning. Koordinater (N/E) 6575439/671366 (SWEREF 99 TM).

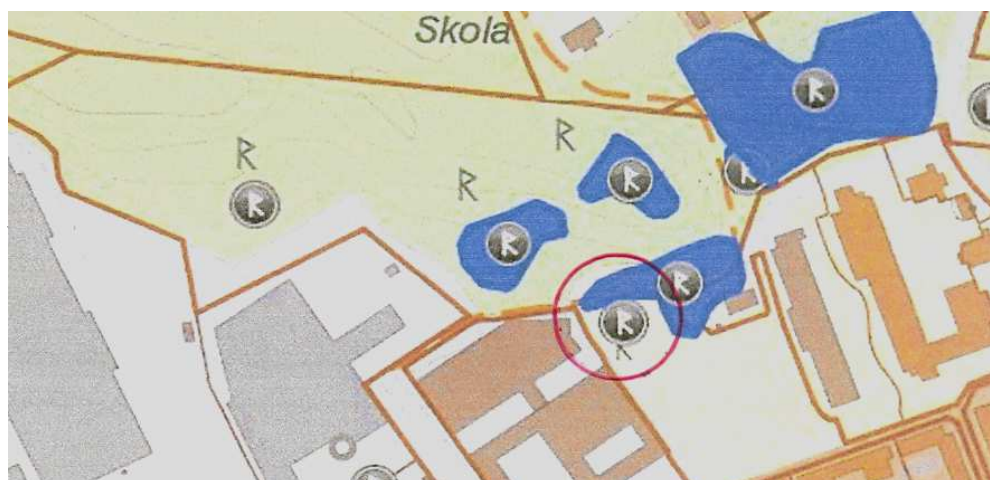

RAÄ 51. Karta Riksantikvarieämbetet och Lantmäteriverket.

Öster om planområdet, i en park med bollplan och andra anordningar, ligger RAÄ 220:1. Fornlämningen är besiktigad av undertecknad den 19 juni 2013. Se beskrivning nedan.

RAÄ 220:1 är en välbevarad stensättning, 10x7 meter i diameter, daterad till bronsålder eller järnålder. Stockholms Stadsmuseum utförde en antikvarisk besiktning av fornlämningen år 2006, vilken ledde till att lämningens mått och status förändrades. Fast fornlämning.

Koordinater (N/E) 6575348/671362 (SWEREF 99 TM).

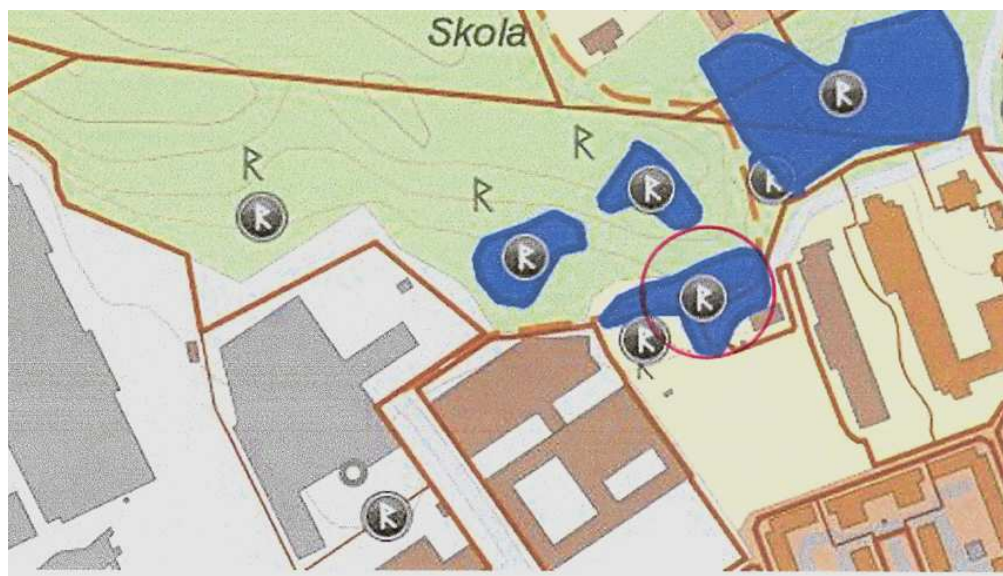

RAÄ 220:1. Karta Riksantikvarieämbetet och Lantmäteriverket.

För ordningens skull nämns här även RAÄ 219, som är lokaliserad strax öster om 220:1. Lämningarna är sannolikt rester av de ekonomibyggnader m.m. som fanns kvar när Gösta Selling dokumenterade Solberga prästgård för Skönhetsrådet 1926. I Stadsmuseum finns ingen rapport av undersökningen 2006. Se beskrivning nedan och kartan på sidan 5.

RAÄ 219 är en bytomt, 50 – 100x10 – 55 meter (ÖNÖ – VSV), som består av cirka 4 husgrunder samtliga sannolikt uthus. I området finns även stensatta kanter och sentida terrasser. Stockholms stadsmuseiförvaltning utförde en arkeologisk förundersökning i bytomtens västra och sydvästra delar år 2006. Tre schakt grävdes. Inga kulturhistoriska lämningar var synliga ovan mark och inga kulturlager påträffades vid förundersökningen. Ej fast fornlämning (Övrig kulturhistorisk lämning).

Koordinater (N/E) 6575373/671397 (SWEREF 99 TM).

RAÄ 21. Karta Riksantikvarieämbetet och Lantmäteriverket.

*Solberga prästgård
från söder. Till
vänster syns
ekonomibyggnader.
Vykort troligen
1940-tal.*

ANTI-KVARISK KONSEKVENSANALYS

Konsekvensanalysen avser Detaljplan Sandaletten 1 m.m. Nordost om kvarteret Sandaletten ligger Solberga prästgård, som givit stadsdelen dess namn och till vilken den aktuella marken en gång hörde.

RAÄ 53. Denna fornlämning är den som ligger närmast planområdet och som dessutom är den största och mest betydelsefulla av dem som ingår i denna analys. Gravfältet kan i dag knappast betraktas som vårdat även om det är skyltat, men det har givetvis stor betydelse för områdets och bygdens historia och för nytillkommande boendes förståelse för dessa sammanhang. Röjnings- och vårdarbeten på gravfältet borde övervägas. Exploateringen av kvarteret Sandaletten för bostadsändamål kan givetvis innebära ett ökat slitage.

Parti av RAÄ 53. Foto SN den 19 juni 2013.

RAÄ 51. Detta objekt ligger ganska långt från planområdet, men det hänger sannolikt samman med RAÄ 53 och har därför samma kulturhistoriska relevans för området. Även här borde röjnings- och vårdarbeten övervägas. En viss risk för ökat slitage föreligger.

RAÄ 219. Anläggningen är inte fast fornlämning och i den mån några lämningar överhuvudtaget finns ligger de under jord. Inom området finns en del terrasserings- och stensatta kanter, men dessa hör i första hand till prästgården och Prästgårdsparken.

RAÄ 220:1. Fornlämningen ligger redan i dag i en offentlig park med bollplan och andra anordningar, men tycks klara sig bra. Nya bostäder kan naturligtvis medföra ett ökat slitage, men risken bör inte överdrivas.

Samtliga fornlämningar ligger utanför det aktuella planområdet och bedöms inte påverkas av planförslagets exploatering i sig, men objekten kan utsättas för ett visst ökat slitage när fler människor rör sig i området.

Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.

2 kap. Fornminnen

Fasta fornlämningar och fornfynd

1§ Fasta fornlämningar är skyddade enligt denna lag.

(...)

2§ Till en fast fornlämning hör ett så stort område på marken eller sjöbotten som behövs för att bevara fornlämningen och ge den ett tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Detta område benämns fornlämningsområde.

När fråga uppkommer om fastställelse av gränserna för ett fornlämningsområde, prövas frågan av länsstyrelsen.

(...)

Skydd, vård och undersökning av fornlämning och plats där fornfynd påträffats

6 § Det är förbjudet att utan tillstånd enligt detta kapitel rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

7 § Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen får vidta de åtgärder som behövs för att skydda och vårda en fast fornlämning. Åtgärderna får avse exempelvis flyttning, iordningställande och inhägnad av fornlämningen eller röjning. Åtgärden får avse även en fornlämning som infogats i ett byggnadsverk.

Länsstyrelsen får uppdra åt annan att vidta åtgärder som avses i första stycket under de villkor som länsstyrelsen bestämmer. Åtgärd som innebär att fornlämningen rubbas eller förändras får dock inte vidtas utan att länsstyrelsens uppdrag uttryckligen gäller en sådan åtgärd.

Innan någon åtgärd vidtas skall den som äger eller har särskild rätt till marken eller byggnadsverket underrättas genom delgivning. Detsamma skall gälla i fråga om vattenområde.

Om åtgärderna medför kostnader eller skada för ägaren eller någon annan, har han rätt till skälig ersättning av allmänna medel. Beslut om ersättning fattas av länsstyrelsen och delges den som berörs av beslutet.

8 § Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen får utan hinder av 6 § undersöka en fast fornlämning, bärga ett skeppsvrak som är en fast fornlämning samt undersöka en plats där fornfynd påträffats.

Länsstyrelsen får lämna tillstånd till annan att företa en sådan undersökning eller bärgning under de villkor som länsstyrelsen bestämmer.

Vid undersökningen eller bärgningen gäller bestämmelserna om underrättelse och ersättning enligt 7 § tredje och fjärde styckena.

(...)

9 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om vad allmänheten skall iaktta inom och i närheten av områden som avses i 2 §.

(...)

Länsstyrelsen får besluta om användningen av mark i närheten av områden

som avses i 2 § under förutsättning att den pågående användningen inte avsevärt försvåras.

Ett beslut om föreskrifter skall kungöras på lämpligt sätt. Lag (2002:913).

Ingrepp i fast fornlämning

10 § Den som avser att uppföra en byggnad eller en anläggning eller genomföra ett annat arbetsföretag bör i god tid ta reda på om någon fast fornlämning kan beröras av företaget och i så fall snarast samråda med länsstyrelsen.

Om en fornlämning påträffas under grävning eller annat arbete, skall arbetet omedelbart avbrytas till den del fornlämningen berörs. Den som leder arbetet skall omedelbart anmäla förhållandet hos länsstyrelsen.

11 § Om det behövs en särskild utredning för att ta reda på om en fast fornlämning berörs av ett planerat arbetsföretag som innebär att ett större markområde tas i anspråk, skall kostnaden för utredningen betalas av företagaren. Som sådan exploatering räknas t.ex. anläggande av allmän väg, större enskild väg, järnväg, flygfält, anläggning för energiförsörjning, större vattenverksamhet och mer omfattande byggande för bostads-, industri- eller handelsändamål.

Beslut om särskild utredning fattas av länsstyrelsen. Länsstyrelsen skall i beslutet ange vem som skall utföra utredningen. Då gäller inte lagen (2007:1091) om offentlig upphandling och lagen (2007:1092) om upphandling inom områdena vatten, energi, transporter och posttjänster. Länsstyrelsen skall beakta att utredningen skall vara av vetenskapligt god kvalitet och genomföras till en kostnad som inte är högre än vad som är motiverat med hänsyn till omständigheterna. Lag (2007:1097).

12 § Den som vill rubba, ändra eller ta bort en fast fornlämning skall ansöka om tillstånd hos länsstyrelsen.

Länsstyrelsen får lämna sådant tillstånd endast om fornlämningen medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till fornlämningens betydelse.
(...)

13 § Som villkor för tillstånd enligt 12 § får länsstyrelsen ställa skäligen krav på särskild undersökning för att dokumentera fornlämningen och ta till vara fornfynd eller på särskilda åtgärder för att bevara fornlämningen. I beslutet om tillstånd skall såvitt möjligt anges den kostnad som åtgärderna beräknas medföra.

Innan länsstyrelsen prövar en ansökan enligt 12 §, får den besluta om en arkeologisk förundersökning av fornlämningen, om det behövs för att få ett tillfredsställande underlag för prövningen eller för att bedöma behovet av att ställa krav på särskild undersökning.

Länsstyrelsen skall i beslutet om arkeologisk förundersökning eller särskild undersökning ange vem som skall utföra undersökningen. Då gäller inte lagen (2007:1091) om offentlig upphandling och lagen (2007:1092) om upphandling inom områdena vatten, energi, transporter och posttjänster. Länsstyrelsen skall beakta att undersökningen skall vara av vetenskapligt god kvalitet och genomföras till en kostnad som inte är högre än vad som är motiverat med hänsyn till omständigheterna. Lag (2007:1097).

14 § Den som utför ett arbetsföretag som berör fast fornlämning svarar för kostnaden för åtgärder enligt 13 §.

Företagaren svarar dock inte för kostnad som

1. hänför sig till en fornlämning som inte förut varit känd,
2. väsentligt överstiger vad länsstyrelsen angett i beslut om tillstånd enligt 13 § första stycket,
3. hänför sig till arkeologisk förundersökning enligt 13 § andra stycket, om länsstyrelsen inte lämnar tillstånd till ingrepp i fornlämningen enligt 12 § andra stycket, eller
4. hänför sig till arkeologisk förundersökning eller särskild undersökning enligt 13 §, om det visar sig att någon fornlämning inte berörs av arbetsföretaget.

Beslut enligt denna paragraf fattas av länsstyrelsen och delges företagaren.

15 § Vägras någon tillstånd enligt 12 § beträffande fornlämning som när den påträffas var helt okänd och utan synligt märke ovan jord, är han berättigad till skälig ersättning av allmänna medel, om fornlämningen vållar honom betydande hinder eller olägenhet. Ansökan om sådan ersättning görs hos länsstyrelsen. Ansökningen skall ha kommit in till länsstyrelsen inom två år från det att fornlämningen påträffades genom grävning eller annat arbete, annars är rätten till ersättning förlorad. Vad som nu sagts om ersättning skall inte tillämpas om marken exproprieras.

Ersättning för hinder eller olägenhet skall deponeras hos länsstyrelsen. I fråga om fördelning och utbetalning av deponerade belopp samt rättsverkan av fördelning och utbetalning gäller i tillämpliga delar vad som är föreskrivet för det fall att nyttjanderätt eller servitutsrätt upplåts enligt expropriationslagen (1972:719). Beloppet utbetalas dock direkt till sökanden om det är väsentligen utan betydelse för annan rättsinnehavare än sökanden.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta källor

Nilsson Staffan: ”Kvarteret Kabelverket m.fl., Solberga, Stockholm. Utredning angående förekomst av fornlämningar. Juni 2013.”

Riksantikvarieämbetet: FMIS.

Rosenbergs arkitekter: Strukturplan.

Stockholms stadsbyggnadskontor: Program för kvarteret Kabelverket vid Älvsjö centrum: Samrådshandling juli 2012, Dnr 2011-03445.

Rådet till skydd för Stockholms skönhet: Inventering av Solberga prästgård 1926.

Litteratur

Ahlborn Kenneth, Arnell Håkan: Solberga: En jubileumsbok. 2000.

Ferenius Jonas, Gustafsson Harald: Brännekyrkia sochn: socknen vid staden. 1999.

Johansson Klara et al.: Området vid Älvsjö och Örby slott: Brännkyrka socken, Stockholm stad: Arkeologisk förstudie 2013. *Johansson 2013*.

Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.

Stahre Nils-Gustaf et al.: Stockholms gatunamn. Stockholm 1992.

Widegren J A: Brännkyrka genom tiderna: En hembygdsskildring omfattande närmast Brännkyrka och Enskede församlingar i Stockholm. 1941.